Over de grens...en dan?

Pedagogisch handelen in de gymzaal

Tijdens de studiedag Alles in Beweging op 20 mei 2026 verzorgde ontwikkelingspsycholoog Steven Pont een keynote die de vele vakleerkrachten aan het denken zette. De redactie van LO Magazine was daarbij. Zijn centrale boodschap was even eenvoudig als confronterend: gedrag ontstaat niet alleen in een individu, maar vooral in de relaties en systemen waarin dat individu functioneert. Daarmee legde hij een directe verbinding met een actueel thema binnen het bewegingsonderwijs: sociaal veilig bewegingsonderwijs en de vraag waar de grens ligt. Voor vakleerkrachten LO is die vraag dagelijks relevant. Waar ligt de grens tussen corrigeren en straffen? Tussen veiligheid bieden en controle uitoefenen? Tussen grensoverschrijdend gedrag benoemen en leerlingen reduceren tot hun gedrag? | Redactie

Gedrag ontstaat in relaties

Pont opende zijn verhaal met een gebeurtenis uit zijn werk met jongeren. Tijdens een voetbaltoernooi verloor een samengestelde groep jongens vrijwel alle wedstrijden. Toen hij na afloop bij de kleedkamer kwam, bleek deze volledig vernield. Zijn eerste reactie was niet: "Hoe moeten deze jongens worden gestraft?", maar: "Wat heb ik hieraan bijgedragen?"

Dat uitgangspunt vormt de kern van zijn systemische visie op gedrag. Volgens Pont zijn we geneigd gedrag te verklaren vanuit individuele kenmerken. We spreken over een drukke leerling, een ongemotiveerde leerling of een leerling met ADHD. Daar is op zichzelf niets mis mee, maar volgens Pont blijft de blik dan vaak beperkt tot het individu. Hij pleit ervoor om daar een systemisch perspectief aan toe te voegen. Gedrag ontstaat immers niet alleen vanuit persoonlijke kenmerken, maar ook binnen een context van relaties, verwachtingen en patronen. Het gaat dus niet om óf de leerling óf de omgeving, maar om de wisselwerking tussen beide. Daarom is het volgens Pont belangrijk om naast het individu ook te kijken naar de context waarin gedrag ontstaat en betekenis krijgt.

Voor het bewegingsonderwijs is dat een herkenbare gedachte. Een leerling die in de klas rustig is, kan zich in de gymzaal anders gedragen. Omgekeerd kan een leerling die elders voortdurend conflicten veroorzaakt tijdens bewegen juist positief opvallen. Blijkbaar is gedrag niet uitsluitend een eigenschap van een leerling, maar ook een reactie op de omgeving waarin deze zich bevindt.

Veiligheid als relationeel begrip

Vaak denken we daarbij aan fysieke veiligheid: goed materiaal, duidelijke organisatie en verantwoorde oefenvormen. Maar de keynote van Pont maakt duidelijk dat veiligheid ook een sociaal en pedagogisch begrip is.

Volgens hem bepaalt de kwaliteit van relaties welke gedragskeuzes leerlingen maken. Mensen laten verschillende kanten van zichzelf zien afhankelijk van de relatie waarin zij zich bevinden. Het gaat niet zozeer om de afzonderlijke personen, maar om de verbindingen tussen die personen.

Voor de gymzaal betekent dit dat leerlingen pas optimaal kunnen leren wanneer zij zich sociaal veilig voelen. Een leerling die bang is om uitgelachen te worden bij een turnoefening, zal andere keuzes maken dan een leerling die vertrouwen ervaart. Een leerling die voortdurend bezig is zijn positie in de groep te verdedigen, kan moeilijk openstaan voor leren.

Pont beschreef hoe gedrag sterk wordt beïnvloed door de sociale hiërarchie binnen een groep. In een onveilige groep probeert de bovenste laag zichzelf te beschermen ten koste van anderen. In een veilige groep wordt die positie juist gebruikt om anderen te ondersteunen. Dat inzicht is bijzonder relevant voor vakleerkrachten. Wanneer leerlingen elkaar uitlachen, uitsluiten of onder druk zetten, gaat het niet alleen om individuele overtredingen van regels. Het zijn signalen dat er mogelijk iets in het groepssysteem speelt.

Waar ligt de grens?

Traditioneel beantwoorden we die vraag vaak met regels en sancties. Wie een regel overtreedt krijgt een waarschuwing, een time-out of een andere consequentie. Pont waarschuwt echter voor een te sterke afhankelijkheid van straf en beloning. Hij noemt dat een vorm van conditioneren: gedrag wordt aangepast om straf te vermijden of een beloning te krijgen. Hoewel dit op korte termijn effectief kan lijken, leert een leerling daarmee niet automatisch waarom bepaald gedrag problematisch is. Het risico bestaat dat het gedrag vooral afwezig is zolang de toezichthouder aanwezig is. Zodra die verdwijnt, keren oude patronen terug.

De grens ligt volgens Pont daarom niet uitsluitend bij het overtreden van een regel, maar bij het moment waarop gedrag de relatie of het systeem beschadigt. Het gaat om het begrijpen van de impact van gedrag op anderen. Daarvoor is inzicht nodig en niet alleen gehoorzaamheid.

Voor vakleerkrachten betekent dit dat grenzen stellen noodzakelijk blijft, maar dat grenzen vooral betekenis krijgen binnen een relatie. Leerlingen accepteren grenzen eerder wanneer zij zich gezien, gehoord en ondersteund voelen.

Van strafrecht naar herstelrecht

Een van de meest inspirerende onderdelen van de keynote was Ponts

pleidooi voor herstelrecht. Naar aanleiding van de vernielde kleedkamer koos hij niet voor een traditionele strafmaatregel. In plaats daarvan organiseerde hij samen met de jongeren het herstel van de schade. Gedurende dat proces werd gesproken over verantwoordelijkheid, woede, frustratie en de gevolgen van gedrag voor anderen.

Volgens Pont mag een leerling fouten maken. De pedagogische opdracht ligt niet in het veroordelen van de leerling, maar in het begeleiden van herstel. Daarbij blijft de relatie intact, terwijl tegelijkertijd duidelijke grenzen worden gesteld.

Dat sluit goed aan bij de praktijk van het bewegingsonderwijs. Wanneer een leerling expres materiaal beschadigt, een medeleerling uitscheldt of een spel verpest, kan herstelgericht werken veel opleveren. Denk aan het herstellen van materiaal, het aanbieden van excuses of het gezamenlijk zoeken naar oplossingen om herhaling te voorkomen.

Hier ligt misschien wel een belangrijke grens voor de docent LO: niet de vraag hoe zwaar een sanctie moet zijn, maar hoe een leerling opnieuw verantwoordelijkheid kan nemen voor zijn plek binnen de groep.

Het onvolgroeide brein

Pont verbindt zijn systemische visie met kennis over hersenontwikkeling. Hij benadrukt dat de neocortex, verantwoordelijk voor onder andere impulscontrole, oordeelsvorming en geweten, pas rond het 23e levensjaar volledig ontwikkeld is.

Dat betekent niet dat jongeren geen verantwoordelijkheid dragen, maar wel dat volwassenen rekening moeten houden met hun ontwikkelingsfase. Onverwacht, impulsief of grensoverschrijdend gedrag hoort deels bij een brein dat nog in ontwikkeling is.

Voor het bewegingsonderwijs is dit een belangrijk uitgangspunt. Veel situaties waarin grenzen worden overschreden ontstaan juist tijdens spel, wedstrijdvormen en fysieke interacties. Emoties lopen op, leerlingen reageren impulsief en groepsdruk speelt een rol.

De pedagogische uitdaging bestaat dan uit wat Pont ‘co-regulatie’ noemt: als volwassenen tijdelijk de regulerende functie vervullen die leerlingen nog aan het ontwikkelen zijn. Dat vraagt meer dan het uitdelen van sancties. Het vraagt nabijheid, voorbeeldgedrag, gesprek en reflectie.

De vakleerkracht als systeemfactor

Misschien wel de belangrijkste boodschap voor vakleerkrachten is dat zij zelf onderdeel zijn van het systeem. Pont stelt dat professionele opvoeders zichzelf altijd de vraag moeten stellen: Wat heb ik niet goed gedaan? Niet uit schuldgevoel, maar omdat daar de meeste invloed ligt. Op het gedrag van anderen hebben we slechts beperkte controle; op ons eigen handelen veel meer.

Dat betekent niet dat een docent verantwoordelijk is voor alles wat leerlingen doen. Wel betekent het dat de docent een belangrijke systeemfactor is. De wijze waarop lessen worden georganiseerd, feedback wordt gegeven, succeservaringen worden verdeeld en conflicten worden begeleid, beïnvloedt het gedrag van leerlingen.

Vanuit dat perspectief krijgt veilig bewegingsonderwijs een bredere betekenis. Veiligheid ontstaat niet alleen door regels en protocollen, maar ook door relaties, verwachtingen en pedagogisch handelen.

Conclusie

Waar ligt de grens? Het antwoord van Steven Pont laat zich samenvatten in één gedachte: kijk verder dan het zichtbare gedrag. Achter grensoverschrijdend gedrag schuilt vaak een systeem, een relatie of een behoefte aan veiligheid.

Voor vakleerkrachten betekent dit dat veilig bewegingsonderwijs niet alleen draait om het voorkomen van risico’s, maar ook om het creëren van een pedagogisch klimaat waarin leerlingen kunnen leren, fouten mogen maken en verantwoordelijkheid leren nemen. Grenzen blijven noodzakelijk, maar krijgen hun kracht pas binnen een relatie die gebaseerd is op gezag, vertrouwen en verbinding.

Misschien is dat wel de belangrijkste les van Pont: wie gedrag uitsluitend ziet als een probleem van een leerling, kijkt te smal. Wie uitzoomt naar de relatie en het systeem, ontdekt nieuwe mogelijkheden om veiligheid te creëren. En juist daar ligt voor het bewegingsonderwijs een belangrijke opdracht. ●

Dit artikel is een samenvatting van de keynote van ontwikkelingspsycholoog Steven Pont op de studiedag Alles in Beweging van 20 mei 2026, waaraan 500 vakleerkrachten bewegingsonderwijs/docenten LO uit po en vo deelnamen. De volgende studiedag wordt op 19 mei 2027 gehouden in Amersfoort.

Contact
redactie@kvlo.nl
Kernwoorden
pedagogisch handelen, veilig onderwijs, grensoverschrijdend gedrag, herstelrecht